

Ember, van előtted látom segedelem,
De ha nem lesz nálad semmi engedelem,
Akkor őrizd magad, s szemed be ne takard,
Mert hamis a kard.

Kínéztem belőled, hogy van eleven vér
Benned, de ha egyszer a káplár megvér,
Benn leszesz lovaddal a várban szorulva,
Szálssz leborulva.

[Stb.]

Petőfi sokkal komolyabban készült költői hivatására, semminthogy ilyen öncélú, a költészetet lealacsonyító kísérletekkel kapcsolatba hozhatnánk. Az effajta verselői gyakorlat, amelynek a 18/19. század fordulóján éppen a pápai teológus Kovács József (a „rímkovács”) volt egyik legismertebb, népszerű képviselője,²⁸ egyébként is a húszas évektől kezdve fokozatosan kiszorult már az iskolákból. S ha, tegyük fel, Petőfi kivételesen, szeszélyből, pl. egy baráti mulatozás alkalmával próbát tett volna a költészetnek ebben a nemében is, azt bizonyára sokkal ötletesebben és sokkal több ízléssel cselekedte volna. Nincs hát semmi néven nevezendő okunk rá, hogy a szóban forgó költemény szerzőségének kétes érdemét P. L. hajdan iskolamestertől elvitassuk.

Vértés O. Augusztá

ARANY JÁNOS MÉG MINDIG CSONKÁN ISMERT „EGYETLEN EPISTOLÁJÁRÓL”

Az *Irodalomtörténet* 1951. évi 2. számában nevemmel ilyen című cikk jelent meg: *Arany János csonkán ismert, egyetlen epistolájának teljes változata*.

Különböző — jórészt személyes természetű — okok miatt nem tértem eddig vissza ez írásra. Úgy vélem azonban, hogy — ha csaknem két évtized elteltével is — rá kell mutatnom a közleményembe került súlyos hibákra. Kötelességemnek érzem a helyesbítést főként azért, mert az imprimáturom nélkül megjelent közlésben nemcsak az én szövegemet változtatták meg lényegesen — önkényes kihagyásokkal és betoldásokkal —, hanem Arany Jánosnak eddig csonkán ismert epistoláját is tovább csonkították, torzították: a szöveget nemcsak töredékesen nyomtatták ki, hanem csaknem minden sorát hibásan közölték. A helyesbítés kötelességére maga Arany János figyelmeztet: a költői szöveghűségéről szólva élesen elítéli azt, aki a kézirat „nyelvén, orthographiáján . . . javítani akar; pontozását fölcseréli, soraiha egyes szótagokat . . . betold, vagy onnan lyes; . . . egész sorokat . . . elhagy . . .”²⁹ Az *Irodalomtörténet* e hibák mindegyikébe belesett; így az eddig befejezetlennek ismert levélnek — többek között — éppen befejező sorait hagyta ki, s e nem jelentéktelen írásnak valamennyi variánsát elhanyagolta. Az alábbi sorok feladata Arany teljes szövegének hű közlése.

A cikkemből 1951-ben kiragadott és az *Irodalomtörténet*ben közölt jó fél lapnyi részleteket most — gyakorlati okok miatt — nem hagyom el; körülményes lenne, ha két közleményből — az 1951-iből és a jelen sorokból — kellene az olvasónak összeállítania az összefüggő egészet. Íme tehát az 1951-ben megírt — de akkor hiányosan közölt — cikk summája, továbbá Arany epistolájának teljes, pontos szövege, a variánsok feltüntetésével.

Arany Jánosnak író-barátaival folytatott levelezését fia, Arany László rendezte sajtó alá. A kiadás bevezetőjében az egész gyűjteményből kiemeli a Szemere Pálhoz írt levél fontosságát, s mintegy szembeállítja ezt apjának író-barátaival intézett bizalmas leveleivel, amelyekben általában nem szabad gondnal kidolgozott írói műveket keresnünk.³⁰

Az episztola előzményeit illetően tudnunk kell, hogy Szemere Pál 1860-ban „elmékedést” írt Arany *Reményem* című verséről, és azt levél alakjában megküldte a költőnek. Arany László szerint atyjának az erre válaszul szánt levele „Tárgyánál és stíljénél fogva az egész gyűjteményből kiválik . . . úgy látszik, hasonló modorban akart válaszolni rá; ez lett volna talán az egyetlen „epistola”,³¹ mit életében írt. De nem tudom, befejezte és elküldötte-e?³²

²⁸ Vö. BÁN IMRE—JULOW VIKTOR: Debreceni diákirodalom a felvilágosodás korában. Bp. 1964. 15.

²⁹ Szépirodalmi Figyelő 1861. II. évf., 2. sz. 29–30.; vö. még: Arany János hátrahagyott iratai és levelezése. II. Prózai dolgozatok. Arany János hátrahagyott prózai dolgozatai. Bp., Ráth Mór, 1889. 266.

³⁰ Arany János hátrahagyott iratai és levelezése. III. Levelezés. — Arany János levelezése író-barátaival. I. Bp., Ráth Mór, 1888. III. 1.

³¹ Én emeltem ki. V. O. A.

³² I. m. XVIII. 1.

Közli, hogy a levelet kerestette a Szemere-Tárban, de nem akadtak nyomára. Az a töredék, amelyet kiad, a költő saját kézíratai között volt; nem mint fogalmazvány, hanem elküldésre szánt, de félbemaradt levél. Hogy ilyen alakban, vagy talán módosítva eljuttott-e a címzetthez, erre Arany László nem tud válaszolni.

Valóban különösen figyelemre méltó Arany Jánosnak ez a levele, még töredék voltában is. A költői mű genezisére: a „neszméből” eszmévé szilárdulás általános folyamatára vonatkozóan tartalmazza — immár klasszikussá vált — megnyilatkozásait Szemere fejtegetéseivel kapcsolódva. De az általános fejtegetéseken kívül még közelebbről érdekel bennünket Aranynek költeményére vonatkozó magyarázata: ezen a vallomáson keresztül is fény derül a költőnek és költészetének a valósághoz való viszonyára.

Méltán foglalkoztat tehát bennünket a válasz az Arany László felvetette kérdésre: *befejezte, elküldötte-e Arany János e prózában írt irodalmi levélét s ilyen alakban-e vagy talán módosítva?* A feleletet magának Aranynek a kézírata adja meg. Annak idején a Ráday Gyűjteményben bukkantam rá a „Szemere-Tár s egyéb iratok” csoportjában, XI/19. jelzet alatt Arany János e lapangó levelére. Ma — a levéltár átrendezése után — a Szemere-Tár I. pótkötetének 10. jelzetű darabja. *Az eddig csonkának ismert episztolát a költő bővítéssel, módosításokkal ellátva juttatta el a címzetthez:* más, Szemere Pálhoz szóló levéllel és Szemere Pál irataival egy csomagban találtam meg ezt az írást. Borítékának nem akadtam nyomára.

Annak is magyarázatát tudjuk adni, hogy Arany László miért kerestette hiába ezt a levelet. A töredékes levélnek az Akadémia kézírattárában lévő példánya mellett van Baráth Ferencnek Arany Lászlóhoz intézett válasza; ebben olvashatjuk a következőket:

„A kérdéses levélnek utána néztem a Szemere-könyvtárban, de eredménytelenül. Szemere-nek összes levelezéseit az ún. Szemere-Tár 17 kötete foglalja magában, s ezek közül az utolsó az 1840-től 1860-ig terjedő részt. Ennek minden lapját átnéztem, de a keresett dolgot ott nem találtam”.

Nem találta, mert a levél nem magában a „Szemere-Tárban”, hanem külön csomagban, az „egyéb iratok” között volt. A csonka és a teljes levelet ugyanolyan méretű és minőségű levélpapírra írta Arany: csontszínű, 18 × 23 cm. méretűre kettéhajtott ív lapjaira. A csonka levelet a 4. lapon hagyta félbe, az elküldött példányt a 3. lap alján fejezte be. A töredéken nincs keltezés; a megtalált, befejezett levél Nagykovácsán kelt, 1860. április 14-én.

Az eredetileg is elküldésre szántnak látszó, csonkán maradt levelet bizonyára azért hagyta abba a költő, mert lényegesen változtatni kívánt rajta: az első fogalmazvány egyes részeit kihagyja az elküldött levélből, másokat betold vagy teljesen másként fogalmaz meg. Egészben véve tömörebb, világosabb a teljes a töredéknél. A csonkából hiányzó befejezés végül kerek egészzé teszi e kis irodalmi művet. De beszéljen maga a megtalált levél.⁵

[1. lap:]

Nagy-Kőrös apr. 14. 1860.

Szemere Pálnak

mély tisztelettel, szives viszontüdvözléssel

Arany János

Örvendve olvasám⁶ az „Elmékedést” melyet Kegyed, mélyen tisztelt Férfiú, „Remény” című versem széptani fejtegetéseül írt és nekem szives vala megküldeni. Az, és a már előbb láttam egy [pár] *töredék*-mutatvány *meggyőzött*⁷ engem, hogy a péczeli magányban olyasmi készül, *mi ritka fényt hozand irodalmunkra. Vajha mielőbb megjelenne!*⁸

Gyakran gondolok vissza — midőn lelkem ünnepel — a nem sok de feledhetlen órára,

⁵ Az Arany László közölte töredék kéziratát — mint említettük — az MTA könyvtárának kézírattára őrzi. Jelzete: K 513/641. Mivel Arany László szövegekölése nem egészen pontos, az elküldött — teljes — és a csonka levél közötti eltéréseket az eredeti Arany-kéziratok összehasonlítása alapján tüntetjük fel, mégpedig az alábbi módon:

az elküldött példány „többletét” — vagyis az új szövegrészeket — *dől* betűkkel szedjük; ugyancsak *dől* betűkkel írjuk a csonkától eltérő szavakat, ezeknek a csonka levélbeli variánsait pedig jegyzetben adjuk. Arany János aláhúzásait *ritkített* szedéssel jelöljük. A csonkában szereplő s a befejezettből kihagyott egyes szavakat szögletes zárójelbe tesszük, ha ezek nem zavarják meg a szöveg összefüggését; az elküldött példányból kihagyott egyéb szövegrészeket pedig ugyancsak lapalji jegyzetben közöljük. A kéziratban eredetileg zárójelben írt szavakat kerek zárójelbe tesszük. A jegyzetben szereplő szavak, szövegrészek tehát általában az MTA kézírattárában található csonka példány szövegére utalnak, hacsak külön föl nem tüntetjük, hogy a befejezett kézíratra vonatkoznak. A központozás — vessző, idézőjel —, továbbá a kis és nagy kezdőbetű használatában való eltéréseket a két kézirat között nem jelezzük. A kézirat hosszú írásjelét s-sel írjuk át

⁶ olvastam

⁷ meggyőz

⁸ mely egyedül fog állni irodalmunkban. Hogyne? Szemere írja. Szív és elme, kedély s értelem, eszmepöppentyük s szigorú logika hármóniás ölelkeztében minő egészet várhatunk! Vajha mielőbb!

melyeket,⁹ egy izgalmas, de reményteljes korban, a Kegyed leereszkedő¹⁰ társalgása nekem oly édessé tón. Emlékszem, minő kegyelettel csüggénk, hárman — s im e k e t t ő azokból nincs többé! — szavain a lelkes fejtegetőnek;¹¹ hogy világosodott meg, a szellem váratlan görög-tüzeinél, egy-egy eszme bennünk, mely előbb¹² csak homályos sejtelem, határozatlan kódárny, összefutó chaos vala. Igen! mi tanultunk gyönyörködve, s gyönyörködénk, tanulságosan.¹³ Fájdalom, hogy a sors e néhány órát edes ugyan, de rövid és elszigetelt e m l é k nek hagyta maradni. [2. lap.¹⁴] Mit szólhassak én a közlött „Elmélkedésre”? . . . Egészben oly kedvező az, hogy érezve parányiságomat s különösen a fölvetett költemény számos gyengéit, hízeglőnek kellene mondanom, ha e kifejezésnek egy oly magasan álló műtész irányában értelme volna. Így csupán arra szorítkozom, hogy elismervén a fejtegetésnek, általános szempontból véve eredeti, találó, [s] következetes voltát, számot adok mintegy¹⁵ a specialis érzelemről, melyből ama költemény kieredt, s melynek hatása alatt végig fonódott, hogy így az „Elmélkedés” szerzőjének alkalmat nyújtsak¹⁶ összehasonlítást tenni saját felfogása és a között, mi a versíró lelkében, e költemény szülemlésekor¹⁷ véghez ment. Ámbár tudom, hogy ez sem szükséges; mert ha a költész¹⁸ azt, mi lelkében történt, nem fejezi ki úgy, hogy semmi kétségnék, eltérő magyarázatnak helye ne lehessen, hanem minden (hozzáértő) olvasójában ugyanazon érzelme képét támassza, — [hanem;¹⁹ áthúzással kijavítva:] ha mondom, a költő¹⁸ nem tudta magát így fejezni ki, jele, hogy költeménye el van hibázva.

Mielőtt azonban erre²⁰ mennék, szabad legyen érintenem Kegyednek amaz épannyira új, mint találó észrevételét,²¹ hogy a szellemnyilatkozásban, ha főleg a²² költészetre s itt leginkább a lyrára szorítjuk — az alsó fokozat [a] n e s z m e (nonsens, ugy-e?), vagy alig több ennél. — Nagyon igaz.²³ Mi is lehetne, [az] i n v e n t i o műveinél, egyéb mint neszme, vagy félig homályos eszme legfőlebb. Itt nem a logica vezet bizonyos eszmékhez, itt a pillanatnyi helyzet, érzelem, kedélyállapotból²⁴ fog eszme fejlőni, s ha kísérhetjük is, szabályozhatjuk is további fejlődésében, a csiráról, a keletkezés mozzanatáról nem adhatunk számot magunknak. Hallottam — [s] Kegyed méginkább tudhatja — hogy Vörösmarty „Szép Ilonkája” ez egyetlen sorból fakadt fel: „Hervadása liliomhullás volt”. — Mi ez így? semmi határozott személyhez, tárgyhöz nem kötvő? Egy kép, [de] mihez csak ezentúl kell tárgyat keresni: tehát f é leszme, vagy a mi egy értelmű: n e s z m e . S im²⁵, e neszmétől viselősen, a költő addig hordja azt, míg előáll²⁶ az eszme, teljes szépségben,²⁷ egy valódi Szép Ilonka. — Más példát mondok. A nép fia megtelik érzelmmel, — az érzés már hullámszik, rhythmust, dallamosságot kap, (mert a zeneiség áll legközelebb a még eszmévé nem fejlett érzelmehez) de még hiányzik az eszme. Mit²⁸ tesz tehát? Ex abrupto [3. lap:] jött, gyakran össze sem függő szavak rhythmusába²⁹ önti érzelmét; s csak azután törekszik e dallamos szavakhoz³⁰ illő eszmét találni, mi olykor nem is sikerül.³¹ Példa saját népköltészetünk, de, némi módosítással, valamennyi nép lyrája, főleg a chinai, mely e részt a miennkel meglepő hasonlatot tüntet elő. Mikor a dalló neki kezd: Káka tövén költ a ruca — akkor még nehezen van egyebe a puszta érzelmenél, eszeiségség nélküli, melyet dallamos szavakba — [s] egy az érzéki szemlélet köréből találomra elérántott képbe — önt; s az³² első sor mi egybefüggésben sincs a majdan kifejlő gondolattal,³³ — [ez] ridegen marad. Mikor a másik sort hozzáríml: „Jó földben t e r e m a buza”, akkor sincs még eszméje az érzelmehez, de már k é s z ü l l e n n i mert a t e r e m szó felkölti azt; e sor tehát már nem marad oly ridegen, mint az előbbi, mert a t e r e m-hez köti megszületett gondolatját:³⁴ „De a hol a hű

* A csonka kéziratban eredetileg: órákra, melyeket; áthúzással kijavítva: órára, melyet

⁹ nagyrabecsült

¹¹ a lelkes fejtegető szavain;

¹² előbb

¹³ gyönyörködve tanultunk, s tanulságosan gyönyörködénk.

¹⁴ Ugyanitt kezdődik a töredék 2. lapja is; új bekezdés.

¹⁵ mintegy számot adok

¹⁶ adjak

¹⁷ fogamzásakor

¹⁸ költész; a csonka kéziratban ceruzával kijavítva: költő

¹⁹ az elküldött példány szövegében egy szó áthúzva

²⁰ arra

²¹ egy észrevételét kockáztatnom Kegyednek amaz ép aanyira új, mint találó megjegyzésére)

²² főleg ha

²³ Igen helyes.

²⁴ kedélyállapot, érzelmeiből

²⁵ És

²⁶ szerves egészszé alakítva megszületik

²⁷ szépségében

²⁸ — de az eszme még hiányzik: mit

²⁹ Összefüggetlen, exabrupto, jövő szavak dallamába

³⁰ A töredékes kézirat 2. lapja itt végződik.

³¹ nem is sikerül olykor.

³² ez

³³ eszmével

³⁴ de e sor már mégsem marad oly ridegen, mint az első, mert hozzá kötheti a t e r e m szóhoz megszületett gondolatját:

lány³⁵ terem, azt a helyet nem ismerem.” . . . Már van eszméje: *minden leány hűtelen* (mert az övé az).³⁶

A mi már a³⁷ „Reményt” illeti, ennek geneise körülbelül így van.³⁸ 1850-ben készült az, nem sokkal a nagy, országos catastropha után. Egyéni helyzetem is csiggesztő³⁹ vala. E kettős — hazafiúi⁴⁰ és egyéni — helyzet a való, melytől menekülni ohajtok, tehát nem csupán a real át a lában, s nem csak azért vágyok eszményi világba, mert általában költőnek ott a helye, hanem mert ez álmadozás felejteti a valót, enyhíti annak szenvedéseit. Nem is remény, t. i. jobb-nak reménye az, mi tengerre hajt: mindegy, ha jobb, ha rosszabb talál is, csakhogy itt a veszély még bizonytalan. — Ezért a kis hajó is — mely synonym az alábbi csónakkal — nem azért van megfosztva árbocz- és kormánytól, hogy a valóhoz kevésbé hasonlítson, hanem mert az a remény, melyről énekelek, nem sokkal több a kétségbeesésnél. Így a költemény egyénibb színű, mint Kedved magyarzata szerint, mely mindent eszményit, de tartoztam az igazságnak e vallomással.⁴¹

Fogadja hő kézszerítáomat, s mindenkori tisztelem őszinte kijelentését! —

Arany János

Végezetül vessük fel a kérdést: miért nevezi Arany László atyja „egyetlen epistolájának” (értsd: prózai epistolájának) ezt a levelet, s miben különbözik ez Aranyinak író-barátaihoz intézett többi levelétől?

Valóban, Aranyinak ilyen tisztán „irodalmi levelét” a most közöltön kívül nem ismerjük. Petőfivel, Tompával és más íróbarátaival folytatott levelezésében nem egy irodalmi kérdéssel behatóan foglalkozik ugyan, de leveleknek rendszerint nem egyetlen céljuk irodalmi kérdések tisztázása, hanem elsősorban emberi, baráti kapcsolatok ápolása. 1847. december 13-án kelt, Petőfihez szóló levelének 4. utóiratában Arany ezt írja:

„. . . azt hidd el nekem, hogy bár mint költőt is kimondhatlanul szeretek, mégis jobban érdekelsz, mint ember; s ezzel punctum. — Lásd, azért is nem tudok én neked oly tiszteletteljes hangon írni (irtál valaha hangon?), mert a kit én tisztellek . . . no hisz azt tisztelem és tömjénezek neki, hogy orr-befogva fut el. De a kit szeretek, az már jobban jár velem, mert azt bosszantom, és gorombáskodom vele”.⁴²

Aranynak író-barátaihoz intézett levelei és a fent közölt irodalmi „epistola” között az egyik lényeges különbség, hogy ez utóbbinak tárgya tisztán irodalmi.

Ennek az irodalmi levélnek hangnemét a címzett személyén kívül több külső körülmény is meghatározza. Szemere Pál az Aranynak megküldött, 1860. április 2-án kelt fejtegetést — amint az MTA kéziratában található eredeti kéziratban láthatjuk — maga a szerző, a beteg öregember kezdte el reszkető írással, talán éppen ágyban fekve: „Kedveskedésül, tisztelettel! Válast [!] remélve, kérve, Szemere Pál.” Szemere helyett azonban az értekezést már Halász Dezső írta le, aki az írás végén maga is megszólal, szánaköze említve a „szegény

³⁵ lány

³⁶ „hogy a leány mind, (s különösen az övé) hűtelen”. Vagy szabatosabban: „azért hűtelen minden leány, mert az övé az.”

A töredékben ezután a következő szövegrész olvasható, mely az elküldött levélből kimaradt:

Az eszme genesise hát, úgy ejtem, művelt lyricusnál is ez, csak a velebánis, a procedura különböző, több félek levén az utóbbinak eszközei, mint a természet naív gyermekének. Ön [ceruzával javítva] Én] csekély tapasztalásom legalább ezt látszik igazolni. Kévsz számu lyrai darabjaim közül most is azokat tartom sikerültebbeknek, a melyek dallamát hordtam már, mielőtt kifejtett eszmém lett volna, — úgy hogy a dallamból fejlődött mintegy [az; kijavítva:] a gondolat. Sőt balladáim fogazásakor [I] is, az első, még homályos eszme felközlésnél már ott volt a rhythmus, a dallam, rendszerint nem eredeti, hanem valamely régi népdalhang, mely nem tudom micsoda sympathiánál fogva épen a szülemelő [es; e két betű áthúzva] eszméhez társult, illet, és semmi más. Ezért esett meg rajtam nem egyszer, hogy ha, a fölvetett dallam formáit, rhythmusát a nyelv később nem bírta, noha az eszmével már tisztába jöttem, mégsem tudtam azt más, talán kényelmesebb formába önteni, hanem az elkezdett mű töredék maradt. De hagyjuk ezt.

³⁷ A mi a fejtegetett

³⁸ annak eredetére így emlékszem.

³⁹ örömtelen, reménytelen

⁴⁰ honfiúi

⁴¹ helyzetből — s ez a való — menekülni akarván, keresem a bizonytalan, mert a mi bizonyos, az kétségbe ejt. Eszményi világba ringatom magamat, mert a real csak ijesztő kilátásokat nyújt: nem kívánok boldog jövőt — tehát nemcsak általános értelemben veszem a reményt — [„csak” szó áthúzva, fölötte:] hanem azt ohajtok, hogy ne érezzem a szenvedést, s álmadozva, ideális világban találjon a csapás, mitől rettegek: álmódott világból mehessek át, si fata tulerint, s a halálba is, észrevétlenül. — Innen már a kis h a j ó, mely az alábbi [a csónka kézirat 3. lapja itt végződik; következik a 4. lap:] csónakkal synonym — semmi egyéb — nem [„csak” ceruzával áthúzva] azért van megfosztva kormány és [„eve” áthúzva] árbocztól, hogy „a valóságtól eltérő, ideális szint nyerjen” [az időzójel ceruzával beírva], hanem, mert a bizonytalanság tengerén lebeg, irány és védelem nélkül. Megy, megy, mint haladokiani bujdosó hattyu — mindig beljebb a kétes messzeségbe, mégis e helyzet nem ijesztő, inkább enyhületes a csónakon levőnek, mert mind jobban elhagyja a partot, hol bizonyos a veszély, s bár a tenger is bős habbal forog, mégis [„in” szótag Arany tollával áthúzva helyette:] itt érzi magát jobban, mert néha egy-egy szivárvány is mosolyog rá. [Az elküldetlen kézirat itt megszakad.]

⁴² Arany János hátrahagyott iratai és levelezése. Id. kötet, 118.

öregét". Az is valószínű, hogy Arany tudott arról a megható levélről, amelynek kíséretében az agg költő megküldte a „Remény” e „taglatát” az Akadémiának Eötvös József útján: „Esedezem alázatosan — írja ebben — Hattyuénekem elszavaltatásáért”.⁴³

Arany válasza e „hattyuénekre” tiszteletet sugároz és itt-ott az öreg Szemere öreges modorához alkalmazkodik. Stílusra kedves, gyengéd: Arany elismeri ugyan a fejtegetésnek általános szempontból véve eredeti, találó s következetes voltát . . . , de ezután nagyon tapintatos s egyben határozott formában rámutat arra, hogy bírálója alapjában félreértette költeményét. Szinte az az érzésünk, hogy azért időz el olyan hosszasan a „neszme-eszme” kapcsolatnál, hogy minél később — levelének harmadik s egyben utolsó lapján — kelljen rátérnie a magyarázat cáfolatára, s így elismerő szavak közé ágyazva mondja meg a „választ remélő, kérő” „szegény öregnek” talán fájó igazságot, hiszen nem akar fájdalmat okozni a „sír szélén álló” aggastyánnak. Ezt éppen azért is meg kell mondania, mert „Elmélkedését” Szemere akadémiai felolvasására szánta (amire, tudtunkkal, nem került sor). — Arany nem hallgatja el tehát: „. . . a költemény egyénibb színű, mint Kegyed magyarázata szerint, mely mindent eszményít, de tartoztam az igazságnak e vallomással”.

Mi pedig tartozunk e közléssel az irodalomtörténetnek és a filológiai pontosságnak.

Áfra János

ADY ENDRE ELSŐ NYILATKOZATA SAJÁT KÖLTÉSZETÉRŐL

Mindössze vagy húsz kis verse jelent meg Ady Endrének 1898 nyaráig a zilahi *Szilágyban* — másutt még sehol — amikor „barátai unszolására” már önálló verskötet kiadására határozta el magát.¹ A *Szilágy* csak lassanként, hosszabb-rövidebb várakoztatás után közölte a kezdő költő verseit. A szerkesztő — Kincses Gyula — többször is küldött a költőnek türelmet kérő üzenetet a lapban, mert nemcsak az ő verseit kellett közölnie. Talán ezért is szánta rá magát a fiatal Ady Endre, hogy önálló kötet kiadásával vívja ki a döntő eszt.

Legelőször a *Szilágy* 1898. július 17-i számában olvassuk — ott közölt „Epilógok, I—III” című versével kapcsolatban — hogy e versek „A szerző közelebb megjelenő kötetéből” valók. Egy héttel később, július 24-én, Ady Endre kéri a kibocsátott előfizetési ívek visszaküldését és pedig Érmindszentre, szülei címére, ahová akkor már hazatért a zilahi féléves „joggyakorlat” után. Augusztus 14-én is innen üzeni a lap útján, hogy a készülők verseskönyvet Debrecenből fogja megküldeni az előfizetőknek, ahová tanulmányi folytatására visszatért.²

A *Versék* egyszerű címmel kiadott első kötet — mint tudjuk — végül is csak 1899. június 19-én (hétfőn) jelent meg a debreceni könyvesboltokban, s az előfizetők részére a hónap végén került szétküldésre. A kis kötet magával vitte a költő nagy reményességét, büszke öntudatát, az esetleges lekcicsinylő kritikát már előre elvető fölényes elutasítást.

Ezekről az első verseskötettel kapcsolatos érzéseiről és gondolatairól abban az „Előfizetési felhívás”-ban számolt be a költő, amelyet jóval a kis könyv megjelenése előtt tett közzé a *Szilágy* hasábjain.

Minden valószínűség szerint ez a „felhívás” volt a kísérfő szövege annak az előfizetők gyűjtő ívnek, amelyet a költő 1898 júniusában a *Szilágy* című lap nyomdájában — Kincses Gyula támogatásával — kinyomatott és barátainak, ismerőseinek szétküldött. Aztán reménykedve várta — majd ismételtelen sürgette — a gyűjtőívek visszaküldését (bár a hirdett kötet végül is csak egy teljes év múlva jelent meg).

⁴³ Szemere Szemere Pál Munkái. Születése százados emlékünnepeinek alkalmából közrebocsátja a Kislaludytársaság. Szerkeszti SZVORÉNYI JÓZSEF. I—III. Bp. Franklin-Társulat, 1890. — Szvorényi itt (I, 50.) tévesen állítja, hogy ez a levél 1860. január 4-én kelt. A Szemere-Tár 17. kötetében olvasható levél (másolat) kelt 1860. április 1. Szvorényit a keltezés módja téveszthette meg: 1/4 1860. Ebben azonban az első arabs szám a napot, a második a hónapot jelöli. Nem lehet januári az Eötvösnek küldött levél azért sem, mert az Arany Jánoshoz intézett s április 2-án kelt levélhez csatolt megjegyzésében Halász Dezső közli Arany-nal, hogy Szemere néhány napja írta ezt az „Elmélkedést”, amelyet neki megküld.

¹ Lehet, hogy az asztalfők ennél több versét is látta már, de ezeket nem küldte be a *Szilágy*nak, vagy a szerkesztő nem közölte azokat. Így bizonyosan tudjuk, hogy a „Szerelem és sajtkereskedő” című tréfás versét, amely később a Debreczeni Reggeli Újság 1898. szeptember 25. számában „Tragédia” címmel megjelent, a *Szilágy* 1898. május 8-i számának Szerkesztői üzenetével utasította vissza a szerkesztő. Sok olyan „dal”-t is írt ebben az időben, amelyek sohasem jelentek meg nyomtatásban. Már 1896. augusztus 2-án megjelent második versének is *ciklus-szerű* címet adott („A bánat dalaiból”) s tudjuk azt is, hogy az 1896. május 9-i iskolai milleniumi ünnepélyen is az ő alkalmi költeményét szavaltta „hatásosan” Friedmann Tibor. (L. *Szilágy*, 1896. május 9. sz.) A Debreczeni Hírlap 1899. január 4-i számában közölt „Epilógok, I—III.” című versei alatt is megjegyzi, hogy az „Erzsike”-ciklushoz tartoznak, a február 4-én közölt „Búcsú” című versénél pedig azt írja: Az „Erzsike dalok”-ból, de a „ciklus” többi verséről semmit sem tudunk.

² *Szilágy*, 1898. augusztus 14.